

Horyzonty Polityki
2016, Vol. 7, N° 19

ANDRZEJ MARIAN ŚWIĄTKOWSKI

Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
e-mail: andrzej.swiatkowski@ignatianum.edu.pl

DOI: 10.17399/HP.2016.071908

Istota polityki społecznej – „Urzędowa, planowa dystrybucja”

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Celem niniejszego artykułu jest analiza definicji polityki społecznej w polskiej literaturze polityki społecznej, opublikowanej po 1918 r.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Autor koncentruje się na definicjach ekonomistów, specjalistów w dziedzinie polityki społecznej, socjologów i prawników. Podejmuje próbę udowodnienia hipotezy badawczej, że polityka społeczna jako polityka publiczna jest nauką stosowaną.

PROCES WYWODU: Autor akcentuje dwa problemy: 1) niewystarczające zaspokojenie potrzeb społecznych ludności w przeszłości oraz 2) występowanie po stronie społeczeństwa oczekiwań zaspokojenia przez władze publiczne potrzeb mieszkaniowych, edukacyjnych, w zakresie pracy, zmniejszenia stopy bezrobocia, zagwarantowania zabezpieczenia społecznego, pomocy socjalnej, opieki medycznej.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Autor podkreśla konieczność dokonania zmiany ról, z pasywnej w aktywną, przez państwo jako głównego podmiotu polityki społecznej, oraz włączenie organizacji pozarządowych w sferę stosowanej polityki społecznej.

Sugerowane cytowanie: Świątkowski, A.M. (2016). Istota polityki społecznej – „Urzędowa, planowa dystrybucja”. *Horyzonty Polityki*, vol. 7, N° 19, 173-194. DOI: 10.17399/HP.2016.071908.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Nowoczesna polityka społeczna powinna zerwać ze stosowanym po wojnie biurokratycznym systemem dystrybucji dóbr i zaspokajania potrzeb, uzależnionym od aktywności zawodowej. W drugiej części, „Urzędowa, planowa dystrybucja”, autor przedstawia definicje polityki społecznej w socjalistycznej Polsce. Zostały one skonstruowane na marksistowskiej, mechanicznej klasowej podstawie zaspokajania wszystkich osób zatrudnionych bezpośrednio lub pośrednio przez państwo i jego struktury organizacyjne. Oficjalna ideologia mechanicznego egalitaryzmu oparta na moralnych i prawnych obowiązkach świadczenia pracy spowodowała obniżenie do minimum świadczeń socjalnych osób zawodowo biernych.

SŁOWA KLUCZOWE:

polityka społeczna, ubezpieczenia społeczne, pomoc socjalna, potrzeby społeczne, dobrobyt

THE ESSENCE OF SOCIAL POLICY –
“OFFICIAL, SCHEDULED DISTRIBUTION”

Abstract

RESEARCH OBJECTIVE: The Author examines the notions of social policy that were raised in Poland between Great Wars in socialist Poland and will need to be faced both by the social policy scholars and government in the coming years.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The Author focus on definitions presented by economists, social policy analysts, sociologists and legal scholars of social policy as an applied social science. He addressed the following issues: 1) the inadequacy an inefficiency of the social policies during the former times; 2) basic needs and popular expectations related to job availability, unemployment, social security, social assistance, medical care services, housing shortage, high cost of living, educational training.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The Author points out the necessity to change the role of the state from passive to active player, encourage NGO's to participate to much greater extent in social policy matters.

RESEARCH RESULTS: The collapse of the previous “red tape” system of welfare ought to be replaced with a new system based on combination of mutual aid principles, conservative corporatist social policy and in the most difficult, limited cases on the humanitarian ideas.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: The bureaucratic state collectivist system of social policy during the days of

socialist regime in Poland is presented in the second part of the paper entitled "Official, Scheduled Distribution" of good based on worked performed. The was constructed on the pillar described by Karl Marx in the "Capital" ascribed to the working class in a new political regime which facilitated the mechanical principle equal treatment of all employed directly or indirectly by the socialist state. An official ideology of egalitarianism base on both moral and legal obligation to be employed reduced to the minimum the social benefits and services provided by the socialist state to the poor strata's of the society which were not professionally active.

KEYWORDS:

social policy, social security, social assistance, social needs, social welfare

1. KLASYFIKACJA

Pierwszą i jak dotychczas jedyną próbę systematyki nauk społecznych zmierzającą do uporządkowania wzajemnych zależności między naukami społecznymi w polskiej literaturze polityki społecznej przeprowadził prawnik z Uniwersytetu Jagiellońskiego, cywilista, profesor Stefan Mieczysław Grzybowski. Skonstruował nowoczesną, aczkolwiek niepełną definicję polityki społecznej jako nauki stosowanej. Stwierdził, że polityka społeczna jest dyscypliną nauki, którą należy zaliczyć do dziedziny nauk społecznych. Politykę społeczną sklasyfikował jako praktyczną naukę socjalną. Jej odpowiednikiem w dziedzinie gospodarczych nauk praktycznych jest polityka gospodarcza. Powyższy podział został opracowany według kryteriów opracowanych na początku lat 20. ubiegłego wieku. Nauki społeczne zostały wówczas podzielone na trzy grupy: 1) teoretyczne nauki społeczne, do których zaliczano socjologię (ekonomia została sklasyfikowana jako nauka „teoretyczna gospodarcza”); 2) historyczne nauki społeczne – historia społeczna oraz 3) praktyczne nauki społeczne – polityka społeczna. Jako nauka społeczna polityka społeczna prezentowała przy wykorzystywaniu metody opisowej wybrane zjawiska i zdarzenia zwane wówczas „kwestiami społecznymi”. Według S.M. Grzybowskiego polityka społeczna jest nauką powołaną do badania zmian zachodzących w strukturze społecznej pod wpływem

celowej działalności (nauka teoretyczna) oraz do poszukiwania najbardziej odpowiednich metod (sposobów) przeprowadzania tych zmian. Poważnym niedociągnięciem tej definicji jest brak określenia sfer struktury społecznej (praca, zbiorowe stosunki pracy, zabezpieczenie społeczne, pomoc społeczna, ochrona zdrowia, edukacja, mieszkalnictwo oraz inne), w jakich powyższe zmiany są dokonywane przez politykę społeczną. Prezentowana definicja nie określa również podmiotów zobowiązanych (państwo i władze publiczne) oraz uprawnionych (organizacje pozarządowe) do prowadzenia polityki społecznej. Współcześnie nie używa się terminu „kwestie społeczne”. Określenie to zostało zastąpione sformułowaniami: „problemy (zagadnienia) społeczne”. Stosuje się trójstopniową systematykę wiedzy: 1) obszary wiedzy; 2) dziedziny nauki i 3) dyscypliny naukowe¹. Polityka jako odrębna dziedzina naukowa nie została wymieniona w żadnym z trzech pokrewnych obszarów wiedzy: nauki humanistyczne, społeczne, prawne. Należy ją zakwalifikować do obszaru nauk społecznych, działu dziedzina nauk społecznych, dyscyplina naukowa – nauka o polityce publicznej. Przypisanie polityki społecznej do tego obszaru, dziedziny nauki oraz dyscypliny naukowej nie może być kwestionowane, mimo iż do obszaru nauk społecznych przypisane zostały nauki ekonomiczne oraz prawne. W dziale nauk ekonomicznych wymieniono dwie dyscypliny naukowe: ekonomię i nauki o zarządzaniu. Tymczasem polityka społeczna jest uprawiana jako nauka przez ekonomistów zajmujących się ekonomią lub ekonomiką społeczną. Bardziej skomplikowanie przedstawia się sytuacja w dziedzinie nauk prawnych, obejmującej trzy dyscypliny naukowe: nauki o administracji, prawo oraz prawo kanoniczne. Polityka społeczna jako nauka stosowana jest międzygałęziową dyscypliną naukową, w której z równym nasileniem występują cechy charakterystyczne dla nauki o administracji publicznej oraz polityki publicznej. Jest to nauka o systemach usług i świadczeń socjalnych organizowanych i zarządzanych przez władze państwowe. Występują one w charakterze podmiotów inicjujących, realizujących samodzielnie ogólną politykę społeczną – będącą częścią składową zbiorczego

1 Rozporządzenie MNiSzW z 8.8.2011 r. w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, Dz.U. z 2011 r., Nr 179, poz. 1065.

określenia „polityka publiczna” – oraz koordynującą i nadzorującą prowadzenie polityk szczegółowych przez organizacje pozarządowe. Centralna rola państwa i jego władz publicznych w polityce społecznej decyduje o zaliczeniu nauki o polityce społecznej do dwóch wymienionych przez prawodawcę polskiego dyscyplin naukowych: nauki o polityce publicznej i administracji.

Polityka społeczna w czasach Grzybowskiego traktowała o problemach występujących w niektórych środowiskach (robotników, rolników), grupach społecznych (kobiety) lub przedstawiała problemy, jakie miały rozmaite klasy, warstwy i grupy społeczne w sferach zatrudnienia (bezrobocie) albo mieszkaniowej (bezdomność, warunki mieszkaniowe, eksmisje). Ograniczając się do opisu położenia osób i grup społecznych zaliczanych do kategorii dyskryminowanych warstw społeczeństwa, specjaliści z dziedziny polityki społecznej posługiwali się metodami badawczymi zaliczonymi przez późniejszych uczonych do tzw. „teorii agregatywnych” (Grzybowski, 1948). Według cytowanego autora, taka metod badawcza nie zmierza do skonstruowania teorii polityki społecznej. Jest bowiem oparta na obserwacji problemów społecznych i ewentualnych zależności między nimi, a nie na wyjaśnianiu ich przyczyn oraz przewidywaniu kierunków ich ewentualnego rozwoju. Polityka społeczna jako nauka stosowana ma dwie strony. Bada zmiany w strukturze społecznej, dokonujące się pod wpływem celowej działalności państwa, władz publicznych i innych podmiotów oraz jednostek zainteresowanych w zaspokajaniu potrzeb upośledzonych klas, warstw i grup społecznych. Na podstawie powyższego określenia przedmiotu polityki społecznej trudno jest dokonać rozróżnienia między nauką o polityce społecznej a nauką o prawie pracy i zabezpieczenia społecznego. Przedmiotem obydwu nauk społecznych zaliczanych do trzech odrębnych, aczkolwiek pokrewnych dziedzin nauki: nauk o polityce publicznej, w skład których wchodzi polityka społeczna, nauk o administracji oraz nauk prawnych są potrzeby i interesy ludzi: praca, edukacja, zdrowie, zabezpieczenie społeczne i mieszkanie. S.M. Grzybowski przedstawiał zapatrywania, wedle których teoria polityki społecznej powstała i rozwinęła się jako teoria socjalnej dynamiki kapitalizmu. Kapitalizm doprowadził do ukształtowania sfery, w której konieczne i możliwe było inicjowanie działalności o charakterze dobroczynnym. Przeważało w zakresie przedmiotu nauki

o polityce społecznej nie powinny być włączane problemy społeczne pozbawione dynamiki antykapitalistycznej (dobroczynność, pomoc i opieka społeczna) lub jakiegokolwiek dynamiki (świadczenia socjalne dla rencistów, inwalidów, osób poszkodowanych w wyniku klęsk żywiołowych), sprzeczności interesów klasowych (pośrednictwo pracy, ubezpieczenia społeczne). Powołany autor nie podważał zapatrywań, według których do przedmiotu polityki społecznej są włączane podstawowe zagadnienia z dziedziny indywidualnego (prawo do pracy, ochrona uprawnień pracowników) i zbiorowego (układy zbiorowe pracy, rozstrzyganie sporów zbiorowych) prawa pracy. Krytykował jedynie uzależnienie szans istnienia i rozwoju polityki społecznej od powodzenia i przyszłości ustroju kapitalistycznego. Być może ta okoliczność była bezpośrednim powodem krytyki adresowanej przez partię polityczną i władze państwowe w zmienionym w PRL ustroju pod adresem przedwojennej polityki społecznej oraz naukowców zajmujących się tą dziedziną wiedzy. Oziębienie stosunków między Wschodem a Zachodem, intensyfikacja indoktrynacji ideologicznej i politycznej w państwach „obozu socjalistycznego” sprawiły, że polityka społeczna jako nauka „mało postępową” i słabo zaangażowaną w tworzenie nowego ustroju, albowiem niepróbująca konstruować teorii podważających podstawy dawnego ustroju kapitalistycznego, została, podobnie jak niektóre jej pokrewne dyscypliny naukowe, zaliczona do kategorii bezużytecznych w nowej rzeczywistości nauk społecznych. Nowo powstały ustrój „powszechnej sprawiedliwości społecznej” uważał, że samo istnienie systemu socjalistycznego spowoduje rozwiązanie wszelkich problemów społecznych. Tego typu zapatrywanie eliminowało możliwości inicjowania, planowania, podejmowania i systematycznego prowadzenia jakiegokolwiek usystematyzowanej działalności w sferze socjalnej przez socjalistyczne władze państwowe oraz władze publiczne. Pierwsze wypowiedzi na temat polityki społecznej pochodzą więc z drugiej połowy lat 60. XX w. Państwo socjalistyczne z natury rzeczy było postrzegane jako postępowe. Z tego też względu zadaniem władz państwowych i władz publicznych było czuwanie nad tym, aby naturalne procesy dziejowe, czyli polityczne, gwarantujące wszechstronność postępu społecznego, umożliwiały powszechny i równy dostęp do świadczeń socjalnych (Secomski, 1967).

2. PLANOWANIE

W państwie socjalistycznym wszelka działalność publiczna, także w sferze socjalnej, była planowana. Obowiązki wyrażające się w planowaniu, a następnie składaniu sprawozdań z sukcesów, związanych z realizacją zaplanowanych przedsięwzięć, były jednym z podstawowych rytuałów życia społecznego. Z tego względu polityki społecznej nie można było odseparować od planowania społecznego. Dlatego też naturalne wówczas było łączne prowadzenie rozważań w ekonomii na temat polityki społecznej i planowania społecznego. Przeto przedmioty polityki społecznej i planowania społecznego były tożsame. W poprzednim systemie nie zastanawiano się nad zależnościami między nauką o polityce społecznej a nauką o planowaniu. Z pewnością obydwie rodzaje świadomej i celowej aktywności ludzkiej w prowadzonych w obydwu sferach (polityce i planowaniu) mają wspólną cechę. Jest nią występujący w obydwu dziedzinach świadomej ludzkiej działalności zarówno aspekt teoretyczny, jak i praktyczny. Rysują się jednak wątpliwości odnośnie do tego, czy planowanie społeczne może być uznane za dyscyplinę nauki. Planowanie to działalność polegająca na postępowaniu zgodnie z uprzednio ułożonym planem, natomiast plan to określony program. Zatem planowanie społeczne polegało na realizowaniu wcześniejszych założeń przyjętych i sformułowanych w programie społecznym. Planowanie, programowanie społeczne oraz wykonywanie innych przygotowawczych czynności, niezbędnych dla prowadzenia świadomej i celowej polityki społecznej, stanowi immanentną cechę szerszego pojęcia, jakim jest określenie „polityka społeczna”. Prowadzenie rozważań wokół przedmiotu polityki społecznej i planowania społecznego powinno więc być zdefiniowane jako tautologia. Bezpośrednio kształtować politykę społeczną i zarazem planowanie społeczne mogło wyłącznie państwo socjalistyczne. Ono nie tylko posiadało kompetencje do bezpośredniego działania we wszystkich sferach publicznych, również w sferze polityki społecznej, ale mogło oddziaływać na „wszechstronny postęp społeczny”, któremu autor zacytowanej definicji na temat przedmiotu polityka społeczna i planowanie społeczne przypisał cechę odpowiadającą tej, jaka w systemie wolnej gospodarki przypisywana jest tzw. „niewidzialnej ręce rynku”. Przedmiot polityki społecznej i planowania społecznego to „bezpośrednie kształtowanie

i pośrednie oddziaływanie wszechstronności postępu społecznego". Władze państwowe i inne władze publiczne w państwie socjalistycznym oraz „wszechstronne siły postępu” oddziaływały bezpośrednio (władze) i pośrednio (siły postępu) na strukturę społeczną. Wprawdzie w analizowanej definicji nie ma mowy o strukturze społecznej, jednakże wyraźnie wskazano, że celem tego wspólnego oddziaływania jest „stopniowanie i optymalizacja tempa pożądaných zmian społecznych” (Secomski, 1967). Polityka społeczna według ekonomisty to świadoma działalność państwa oraz innych, „określonych” organizacji, której zadaniem było najbardziej efektywne użycie środków materialnych dla podniesienia poziomu życia ludności i rozbudowy infrastruktury społecznej. Końcowy efekt tej działalności, polegającej na polepszaniu życia i wprowadzaniu korzystnych zmian w sferze spraw odnoszących się do wszechstronnego zaspokajania potrzeb indywidualnych i społecznych, nie został w omawianej definicji sprecyzowany. Z jednej strony bowiem polityka społeczna oraz planowanie społeczne są określone wąsko, jako dziedziny odnoszące się wyłącznie do potrzeb socjalnych, z drugiej natomiast brak jest jakichkolwiek wskazówek dla określenia sfer z dziedziny społecznej albo socjalnej, w której bądź w których wszystkie czy tylko niektóre rodzaje potrzeb mają być zaspokojone.

3. DETERMINANTY

Znacznie bardziej precyzyjną definicję pojęcia „polityka społeczna” przedstawił A. Rajkiewicz. Według niego: 1) terminy „polityka społeczna” oraz „polityka socjalna” są synonimami; 2) polityka społeczna jest prowadzona przez państwo i inne podmioty; 3) przedmiotem polityki społecznej jest kształtowanie warunków pracy i życia ludności; 4) charakter, zakres, cele i metody polityki społecznej są uwarunkowane politycznie i gospodarczo (Rajkiewicz, 1973; 1998). Definiując przedmiot polskiej polityki społecznej, A. Rajkiewicz jest mniej precyzyjny. Przedmiot tej dziedziny nauki i sztuki zarządzania określa jako celową działalność państwa i innych podmiotów w dziedzinie kształtowania warunków życia ludności i stosunków międzyludzkich, zmierzającą do optymalnego zaspokojenia potrzeb ludzkich. Nie pisze jednak, jakie potrzeby ludzi państwo i inne podmioty

polityki społecznej powinny zaspokajać. Nie zajmuje się również obowiązkami państwa w sferze dotyczącej rozbudzenia wśród ludności określonych potrzeb, jakie zdaniem władz państwowych oraz innych podmiotów zaangażowanych w prowadzenie polityki społecznej powinny być zaspokajane. Nie wskazuje podmiotów decydujących o obowiązujących optymalnych standardach zaspokajania potrzeb ludności. Zgodność celowego działania z zasadami ustroju socjalistycznego gwarantowała prowadzenie bieżącej polityki społecznej w kierunku wzrostu społecznego. W okresie „realnego socjalizmu” najbardziej postępowy i dynamiczny rozwój społeczny nie mógł być podejmowany i realizowany przez celową politykę społeczną państwa, jeżeli nie miał gwarancji o charakterze gospodarczym. Przeto zależność między polityką społeczną a polityką gospodarczą nie miała, jak pisał A. Rajkiewicz, charakteru wzajemnego, albowiem programy społeczne i polityka społeczna były w całości uzależnione od efektów działalności gospodarczej. Jako główne dziedziny ogólnej polityki społecznej A. Rajkiewicz wymienia środowisko pracy i zamieszkania. Jest to konsekwentne, albowiem definiując przedmiot polityki społecznej, cytowany autor na wstępie zaznaczył, że polityka społeczna polega na kształtowaniu warunków pracy i życia. Takie wskazanie kryteriów niezbędnych do określenia zakresu przedmiotu polityki społecznej jako nauki stosowanej jest jednak nieprecyzyjne. Sugeruje bowiem, iż przedmiotem polityki społecznej są działania podejmowane przez państwa i inne podmioty w obszarze pracy i sferze bytowej ludności. To zaś pozostawia niepewność, czy poza problematyką pracy i mieszkania w zakres polityki społecznej wchodzi: zabezpieczenie społeczne, ochrona zdrowia, edukacja i inne potrzeby, od których zaspokojenia jest uzależniony godziwy poziom życia ludności.

4. PODZIAŁ DÓBR I USŁUG

Definicja przedmiotu polityki społecznej, skonstruowana przez A. Rajkiewicza, została zaakceptowana przez innych specjalistów tej dyscypliny naukowej. Niektórzy z nich skonkretyzowali cechy wyróżniające politykę społeczną od innych nauk z obszaru wiedzy o współczesnym społeczeństwie. Polityka społeczna była więc

definiowana jako działalność państwa i organizacji społecznych w dziedzinie kształtowania warunków życia i pracy. Działalność ta zmierzała do optymalnego zaspokojenia indywidualnych i społecznych potrzeb ludności. Była oparta na zasadzie socjalistycznego egalitaryzmu (Rosner, 1979). Ostatnie twierdzenie nie może być wykorzystane jako wyznacznik zaspokajania potrzeb społecznych ludności w innych, poza dziedziną pracy, sferach życia społecznego. Opracowana przez K. Marksa zasada egalitaryzmu miała bowiem zastosowanie do podziału dóbr i usług według ilości i jakości świadczonej pracy. Tymczasem w sferze pomocy socjalnej, zabezpieczenia społecznego, z wyłączeniem ubezpieczeń społecznych, edukacji, mieszkaniowej, ochrony zdrowia i innych zaliczanych do przedmiotu polityki społecznej, zasada podziału usług i świadczeń majątkowych nie może być uzależniona od wykonywanej pracy. Powyższe usługi i świadczenia powinny być bowiem gwarantowane osobom niezdolnym do pracy oraz osobom pozbawionym możliwości wykonywania pracy z przyczyn od nich niezależnych. Nowością tej definicji jest wskazanie jednostki jako adresata polityki społecznej. Poszczególne osoby występują w stosunkach społecznych kształtowanych przez podmioty prowadzące politykę społeczną w charakterze beneficjentów. Adresatami polityki społecznej są jednak zbiorowości społeczne, klasy, warstwy lub grupy. Polityka społeczna jako świadoma i celowa działalność państwa była, jest i będzie podejmowana w celu przekształcenia w określony sposób struktury społecznej. Jednostka jako część składowa wchodząca w skład takiej struktury nie może zatem być uważana za adresata polityki społecznej. Ponadto w analizowanej definicji nie określono podmiotu albo podmiotów upoważnionych do prowadzenia polityki społecznej. Uwzględniając socjalistyczną zasadę egalitaryzmu podziału dóbr, można przypuszczać, że autor analizowanej definicji opowiadał się za prowadzeniem polityki społecznej przez władze państwowe i publiczne oraz dopuszczał udział w zaspokajaniu potrzeb ludności organizacji związkowych. Ponieważ nawet związki zawodowe w ustroju socjalistycznym nie były upoważnione do reprezentowania interesów osób niezatrudnionych, powstaje problem wymagający rozważenia, czy i ewentualnie jakie organizacje społeczne mogły – według autora analizowanej definicji – być dopuszczone do udziału w prowadzeniu polityki społecznej. Powyższe zagadnienie dostrzegł W. Szubert, który określił politykę

społeczną jako „celowe oddziaływanie państwa, związków zawodowych i innych organizacji na istniejący układ stosunków społecznych” (Szubert, 1979). Wymienił również cele polityki społecznej. Są nimi: poprawa warunków bytu i pracy, usuwanie nierówności społecznych oraz podnoszenie kultury życia. Wskazał także, aczkolwiek uczynił to bardzo ogólnie, adresatów polityki społecznej. Są nimi „szerokie warstwy ludności”. W odróżnieniu od poprzednich autorów, A. Rajkiewicza i J. Rosnera, którzy wskazywali „ludność” jako adresatów państwowej polityki społecznej, W. Szubert wprowadził pewne ograniczenie. W wyznaczniku wprowadzonym do definicji polityki społecznej i jej przedmiotu, wykorzystanym dla określenia zakresu podmiotowego adresatów i jednocześnie beneficjentów polityki społecznej, użył określenia „warstwy ludności”. Bez wątpienia polityka społeczna jest adresowana do określonego zbioru osób. Pojęcie „ludność” jest używane w celu określenia ogółu ludzi zamieszkających na określonym terenie. Zatem według koncepcji W. Szuberta nie wszyscy obywatele, ale znaczna część ludności zamieszkującej w granicach administracyjnych określonego państwa występuje w roli adresata działań inicjowanych i prowadzonych przez państwowy podmiot polityki społecznej. Jest to logiczne, albowiem zadaniem polityki społecznej jest podejmowanie działań zmierzających do przekształcenia istniejącej struktury społecznej² w celu zmiany na korzyść, a więc poprawy położenia osób tworzących tę strukturę. Polityka społeczna może być adresowana do klas, warstw społecznych lub grup, a zatem do zbiorowości ludzi, będących w potrzebie, żyjących poniżej akceptowanych przez władze państwowe i publiczne standardów. Ujemną stroną tej definicji przedmiotu polityki społecznej jest brak wskazania kryteriów pozwalających określić granicę między akceptowanymi a nieakceptowanymi przez państwowe podmioty polityki społecznej minimum poziomu warunków bytowania i pracy. Adresatami polityki społecznej według W. Szuberta mogą być wyłącznie zbiorowości ludzkie, których członkowie spełniają wymagania określone właściwymi przepisami prawa zabezpieczenia społecznego oraz prawa administracyjnego. Są to wyznaczniki dotyczące dochodu przypadającego na głowę rodziny ubiegającej się o zaspokojenie potrzeb bytowych oraz uzyskanie pomocy społecznej

2 W. Szubert pisze o oddziaływaniu na istniejący układ stosunków społecznych.

i/lub świadczeń socjalnych. Identyfikowanie adresatów polityki społecznej z beneficjentami usług i świadczeń socjalnych regulowanych przepisami prawa zabezpieczenia społecznego oraz prawa mieszkaniowego eliminuje niektóre wymienione uprzednie sfery stosunków społecznych spod zakresu oddziaływania państwa na strukturę społeczną. W stosunkach zatrudnienia zakres oddziaływania polityki społecznej ograniczałby się do przeciwdziałania, zmniejszania oraz eliminowania zjawiska bezrobocia wyłącznie wśród osób usiłujących po raz pierwszy wkroczyć na rynek pracy. Bezpieczeństwo prawne i socjalne, pokój społeczne *ex definitione* zostałyby wyłączone z przedmiotu polityki społecznej. Ludzie mający pracę, korzystający ze świadczeń socjalnych, niekorzystający z opieki zdrowotnej, uczęszczający do szkół nie spełnialiby wymagań do objęcia ich zakresami działania władzy państwa, związków zawodowych i innych organizacji upoważnionych do oddziaływania na istniejący układ stosunków społecznych w ramach ogólnej koncepcji szeroko pojmowanej polityki społecznej. W związku z powyższym definicja przedmiotu polityki społecznej powinna zostać zmodyfikowana. Polityka społeczna jako celowa działalność państwa, władz publicznych oraz organizacji pozarządowych powinna dążyć do zaspokajania potrzeb klas, warstw, grup i członków społeczeństwa, będących w potrzebie, a nie wyłącznie „szerokich warstw ludności”. Powinna zmierzać do rozbudzania nowych potrzeb społecznych oraz wspomagania tych osób – członków klas, warstw, grup społecznych, które mają trudności z samodzielnym zaspokojeniem tych potrzeb. W analizowanej definicji nie wymieniono rodzajów potrzeb, które polityka społeczna jako nauka stosowana powinna zaspokajać. Enigmatycznie stwierdzono, że podstawowym celem socjalistycznej polityki społecznej „jest zaspokajanie potrzeb ludzkich w tym szerokim zakresie, który decyduje o prosperowaniu jednostek, a przez to o prawidłowym rozwoju całego społeczeństwa”. Z przytoczonego fragmentu definicji przedmiotu polityki społecznej wyraźnie wynika podporządkowanie jednostki interesom społeczeństwa. Za uzasadnione uznawano w PRL potrzeby jednostki, których zaspokojenie służyło rozwojowi społeczeństwa lub jego części: klasy, warstwy lub grupy społecznej. Istotnym elementem definicji przedmiotu polityki społecznej była natomiast prezentacja głównych instrumentów, nazwanych „środkami działania”. Wśród podstawowych instrumentów polityki

społecznej wymieniono: 1) sprawowanie nadzoru nad dochodami z pracy; 2) rozdział świadczeń pieniężnych; 3) udostępnianie świadczeń rzeczowych; 4) organizowanie usług; 5) budowę i rozbudowę urządzeń infrastruktury społecznej; 6) inspirowanie samorządowych form działalności w wykonywaniu zadań wchodzących w zakres ogólnej polityki społecznej i należących do niej polityk szczegółowych. Obowiązkiem państwa było zaspokajanie potrzeb społecznych wchodzących w zakres działania następujących polityk szczegółowych: 1) polityki zatrudnienia; 2) polityki kształtowania dochodów z pracy; 3) polityki ochrony pracy oraz ochrony środowiska; 4) polityki zabezpieczenia społecznego; 5) polityki ochrony zdrowia; 6) polityki mieszkaniowej oraz 7) polityki organizowania wypoczynku i czasu wolnego od pracy. O zakresie przedmiotowym polityki społecznej decydował realizowany przez władze państwowe katalog potrzeb społecznych z dziedziny: pracy, zatrudnienia, zabezpieczenia społecznego, zdrowia, kwestii mieszkaniowej i wypoczynku.

5. ZMIANA STRUKTURY SPOŁECZEŃSTWA

Na ważną rolę polityki społecznej w rozwoju społeczeństw zwrócono uwagę w innej próbie zdefiniowania polityki społecznej (Danecki, 1980). Polityka społeczna była przede wszystkim postrzegana jako umiejętność rozpoznawania i dokonywania wyboru podstawowych, bliższych i dalszych, celów rozwoju społeczeństwa. Zasadniczym zadaniem polityki społecznej miało być prognozowanie kierunków rozwoju społecznego oraz podejmowanie decyzji o stymulowaniu tych dziedzin działalności państwowej i publicznej, które stwarzały najlepsze rokowania osiągnięcia korzystnych efektów dla dalszego rozwoju społeczeństwa. Rozwój społeczny jest jednak uzależniony od tempa zaspokajania potrzeb klas, warstw i grup społecznych najbardziej zaniedbanych w sensie cywilizacyjnym, gospodarczym i kulturowym. Z tego względu ważnym zadaniem polityki społecznej było „łagodzenie upośledzeń i napięć wywoływanych funkcjonowaniem mechanizmów ekonomicznych”. Z początkiem lat 80. XX wieku naukowcy specjalizujący się w polityce społecznej kładli szczególnie nacisk na profilaktykę, a nie na wyrównywanie dysproporcji w rozwoju poszczególnych klas, warstw i grup społecznych. Był to istotny

syndrom wzrostu gospodarczego. Wyraźne wyodrębnienie zapobiegawczej funkcji polityki społecznej dowodzi, iż większa część społeczeństwa wykorzystała szansę, jaką stworzyła jej świadoma i celowa działalność państwa, ukierunkowana na zaspokojenie podstawowych potrzeb społecznych. Jednakże celem polityki społecznej jest niwelowanie dysproporcji między zamożniejszą większością i uboższą mniejszością społeczeństwa. Przeto zadania polityki społecznej zostały podzielone na działania stwarzające zaniedbanym grupom społecznym oraz jednostkom szansę osiągnięcia takiego poziomu rozwoju społecznego, jaki dzięki wcześniejszym działaniom władz państwowych, publicznych oraz organizacji społecznych udało się osiągnąć najwyżej rozwiniętej warstwie ludności. Poziom uznany przez władze jako stan dobrobytu mógł być jednak osiągnięty przez część społeczeństwa. W związku z powyższym nauka o polityce społecznej zaczęła różnicować w definicji przedmiotu tej dyscypliny zadania stojące przed polityką społeczną jako sztuką efektywnego zarządzania sprawami społecznymi oraz oddziaływania na strukturę społeczeństwa. Wspólnym celem polityki społecznej stało się zapewnienie powszechnego dobrobytu wszystkim członkom społeczeństwa. Zmianie uległ także sposób postrzegania tego celu. Dobrobyt na wyższym etapie rozwoju gospodarczo-społecznego nie ograniczał się, jak to było poprzednio, do zaspokojenia podstawowych potrzeb materialnych, głównie o charakterze konsumpcyjnym. Tego typu potrzeby musiały być zaspokojone wobec części społeczeństwa, zaliczonej do mniejszości. W przypadku bardziej rozwiniętej większości zadanie polityki społecznej polegało na racjonalnym spożytkowaniu, z korzyścią dla społeczeństwa, zdobytego przez tę część społeczeństwa zasobu wiedzy, posiadanych zdolności i nabytych umiejętności. Ponadto w przypadku tej części społeczeństwa specjaliści od polityki społecznej zaczęli akcentować konieczność zapewnienia niektórym jednostkom potrzebę zaspokojenia ich potrzeb indywidualnych. Tę specyfikę działalności w ramach powszechnej polityki społecznej uzasadniano koniecznością wywołania pożądaných zmian w strukturze społecznej (Ołędzki, 1981). Polityka społeczna w PRL uważana była za jedną z nauk ideologicznych. W związku z powyższym w definicji przedmiotu tej dziedziny nauki społecznej niektórzy autorzy wprowadzali szereg stwierdzeń akcentujących ściśle polityczne i ideologiczne uwarunkowania tej

dyscypliny wiedzy. Politykę społeczną definiowano jako stosowaną naukę społeczną, zajmującą się zarządzaniem i konstruowaniem struktury społecznej socjalizmu. Podkreślano, że na ówczesnym, zaawansowanym etapie rozwoju ustroju socjalistycznego w Polsce budowa socjalistycznej struktury społecznej polega na prowadzeniu aktywnej polityki społecznej, zmierzającej do wywołania pożądanych, to znaczy określonych przez ideologię marksistowsko-leninowską, zmian w strukturze społecznej. Zmiany te powinny być „stopniowo i kompleksowo realizowane przez planowy rozwój gospodarki narodowej i kształtowanie socjalistycznej nadbudowy” (Olędzki, 1981). Specyficzna narracja nie stanowiła cechy charakterystycznej wszystkich opracowań poświęconych zdefiniowaniu przedmiotu polityki społecznej. Rozbudowaną, teoretyczną definicję polityki społecznej przedstawił w ujęciu historycznym socjolog J. Szczepański. Według niego, polityka społeczna powstała jako stosowana nauka społeczna, której celem nadrzędnym było dostarczenie wiedzy o teorii i metodach (technikach) przewyżczania niedostatku. Uprawianie tej gałęzi wiedzy sprowadza się do badań ukierunkowanych na poszukiwanie idei sprawiedliwości społecznej, umożliwiającej zapewnienie warunków życia we względnym dobrobycie wszystkim obywatelom bez względu na zajmowaną przez nich pozycję społeczną, poziom wykształcenia i wykonywany zawód (Szczepański, 1981). Jako działalność praktyczna, czyli sztuka zarządzania problemami społecznymi, polityka społeczna była definiowana jako działanie na rzecz klas ekonomicznie słabszych. Specyfika stosowanej polityki społecznej zaznaczała się w tworzeniu możliwości zaspokajania potrzeb osób znajdujących się w potrzebie. Podmioty realizujące politykę społeczną jako określoną działalność społeczną nie kwalifikowały potrzeb, które według nauki o polityce społecznej powinny być zaspokojone. Nie dokonywały rozróżnienia tych potrzeb na ważniejsze i mniej ważne, pozorne bądź rzeczywiste. Nie było to konieczne w przypadku ustalenia statusu upośledzonej części społeczeństwa. Skoro przedmiotem polityki społecznej jako nauki stosowanej było stwierdzenie występowania określonych problemów społecznych i rozpoznanie przyczyn, które je wywołały, a *limine* podmioty upoważnione do zajmowania się „kwestiami” społecznymi były zobowiązane do podejmowania działań niezbędnych do rozwiązania tych problemów bez konieczności rozważania, czy są to problemy

rzeczywiste, czy pozorne. „Zajmując się klasami upośledzonymi”, polityka społeczna jako działalność praktyczna „miała do czynienia przede wszystkim z niezaspokojonymi potrzebami rzeczywistymi”. Powyższe domniemanie nie zostało jednak konsekwentnie zaakceptowane przez autora definicji przedmiotu polityki społecznej, przedstawiającej tę dziedzinę wiedzy jako naukę o problemach społecznych oraz teoriach i technikach ich rozwiązywania. J. Szczepański stwierdzał bowiem, że głównym zadaniem polityki społecznej było rozwijanie potrzeb rzeczywistych i stwarzanie warunków umożliwiających zaspokajanie występujących potrzeb. Te zaś z pewnością nie należą do tej samej kategorii potrzeb, o których J. Szczepański pisze w pierwszym zdaniu stwierdzenia określającego, czym jest polityka społeczna „jako teoria i metoda przewyższania niedostatku (...) i zapewnienia warunków życia we względnym dobrobycie” oraz jakie jest jej główne zadanie – „stworzenie możliwości zaspokojenia potrzeb”. Jego koncepcja polityki społecznej w państwach gospodarczo rozwiniętych to nauka o zarządzaniu rozwojem potrzeb rzeczywistych, a nie pozornych. Według niego potrzeby rzeczywiste to takie, które pozwalają wszystkim członkom danego społeczeństwa na prowadzenia godziwego życia w umiarkowanym dobrobycie. Polityka społeczna jako nauka stosowana ma do wykonania dwa uzupełniające się zadania. Pierwsze obejmuje tworzenie i promowanie powściągliwego i rozważnego stylu życia, świadczącego o umiarze, na średnim, a nie wygórowanym poziomie. Odnosi się ono do osób zamożnych oraz innych, charakteryzujących się przesadnie rozwiniętymi ambicjami życiowymi. Drugie zadanie natomiast dotyczy obowiązków państwa i władz publicznych prowadzących politykę społeczną. Odnosi się do podejmowania działań umożliwiających osobom żyjącym na poziomie niższym od średniego zaspokojenie potrzeb, jakie według obowiązującego w danym państwie modelu życia powinny być powszechnie zagwarantowane. Przedstawiona definicja przedmiotu polityki społecznej zmierza do wyrównania przeciętnego poziomu życia wszystkich klas, warstw i grup społecznych. Dwie równocześnie stosowane metody polityki społecznej, jedna hamowania procesu rozwoju potrzeb ponadprzeciętnych, druga intensywnego zaspokajania potrzeb, które dotychczas były zaspakajane na poziomie poniżej powszechnie obowiązującego standardu, wymagają zawarcia swoistej umowy społecznej

między bardziej i mniej rozwiniętymi częściami jednego społeczeństwa. Przedmiotem tej umowy powinno być upoważnienie państwa jako głównego podmiotu polityki społecznej do dzielenia wspólnie wypracowanych dóbr nierówno, chociaż sprawiedliwie, a nie według wkładu pracy i innych, nawet obiektywnie mierzalnych zasług w przysparzaniu tego dobra. W tej definicji przedmiotu polityki społecznej najważniejszą rolę odgrywa szczególne rozumienie zależności między równością a sprawiedliwością w procesie dzielenia wspólnych dóbr. Dokonany podział ma umożliwić wszystkim bez wyjątku jednostkom ludzkim, wchodzącym w skład społeczności obywateli i innych osób stale zamieszkujących obszar administracyjny określonego państwa, prowadzenie życia co najmniej na średnim poziomie umiarkowanego dobrobytu.

6. POMOC SPOŁECZNA

W społeczeństwach mniej zamożnych polityka społeczna koncentruje się na osiągnięciu poziomu względnego dobrobytu. Jest więc przede wszystkim postrzegana jako działalność praktyczna prowadzona przez organy władzy i administracji państwowej, organizacje społeczne i zawodowe, instytucje specjalizujące się w udzielaniu pomocy i świadczeniu określonych usług społecznych. Do kategorii podmiotów zobowiązanych do prowadzenia polityki społecznej w PRL byli zaliczani również uspołecznieni pracodawcy (Czajka, 1986). Zadanie wymienionych wyżej państwowych oraz uspołecznionych podmiotów polityki społecznej polegało na: 1) systematycznej poprawie warunków bytu i pracy społeczeństwa; 2) usuwaniu i łagodzeniu występujących nierówności społecznych; 3) kształtowaniu prawidłowych stosunków społecznych; 4) eliminowaniu źródeł powstania i likwidowaniu patologii społecznej. Nieliczni autorzy, definiujący przedmiot polityki społecznej, wyodrębniali również aspekty, które nie mogły być tolerowane. Z zaprezentowanej powyżej definicji polityki społecznej wynika, iż ważną częścią dziedziny polityki społecznej powinny być działania likwidujące i przeciwdziałające zjawiskom patologicznym. Czy polityka społeczna jest powiązana z patologią społeczną w podobnym stopniu, w jakim w definicjach przedmiotu polityki społecznej w latach 60. ubiegłego stulecia

akcentowano zależności między polityką społeczną a planowaniem społecznym? Związek polityki i planowania społecznego oceniałem jako wyolbrzymiony z uwagi na nierówny zakres przedmiotowy porównywanych pojęć. W analogiczny sposób odnoszę się do oceny zależności między określeniami „polityka społeczna” a „patologia społeczna”. Postęp wiedzy człowieka oraz rozwój nauk społecznych doprowadził do wyodrębnienia się z nauk o zwalczaniu i zapobieganiu przestępczości osobnej dyscypliny – kryminologii. Zajmuje się ona niezgodnymi z obowiązującymi przepisami prawa działaniami na szkodę społeczeństwa, instytucji państwowych i publicznych oraz poszczególnych osób. Patologia społeczna to nauka o problemach społeczeństwa. Podstawowym zadaniem polityki społecznej jest świadome i celowe podejmowanie działań zapobiegających źródłom powstawania problemów oraz mających na celu likwidację występujących problemów społecznych. Zatem polityka społeczna z natury rzeczy zajmuje się problemami społecznymi, niekwalifikującymi się do uznania ich za zjawiska wymagające reakcji państwowych organów ścigania czynów prawnie zabronionych przepisami prawa karnego. Rozróżnienie polityki społecznej od patologii społecznej ma charakter umowny. Opiera się na podobnym kryterium do tego, jakie jest używane do dokonania podziału granic zainteresowania nauk prawnych, prawa pracy sferami stosunków społecznych. Tym kryterium jest klasyfikacja czynności dokonywanych przez człowieka na prawnie zabronione, podlegające regulacji prawa karnego oraz pozostałe czynności, zaliczane do sfery prawnie dozwolonych albo prawnie nieuregulowanych, a więc również dozwolonych. Ludzie mają zagwarantowane naturalne wolności, z których mogą swobodnie korzystać bez obawy, iż naruszają obowiązujące przepisy. Sfera wolności zachowania jest bowiem znacznie szersza od prawnie uregulowanej sfery działań i zaniechań. Regulacja prawna jest wyłącznie gwarancją postępowania prawnie uregulowanego, a więc zgodnego z prawem. Natomiast brak regulacji może być jedynie traktowany jako wskazówka, że prawo stanowione przez ludzi nie ingeruje w określoną sferę stosunków społecznych. Z tego względu często z większej swobody działania korzystają ludzie w sferach prawnie nieuregulowanych, pod warunkiem jednak, że nie naruszają przepisów zakazujących podejmowania pewnych działań albo dokonywania określonych czynności.

Definicja przedmiotu polityki społecznej autorstwa S. Czajki zdezaktualizowała się w części dotyczącej listy podmiotów upoważnionych do prowadzenia działalności praktycznej w sferze społecznej. W warunkach społecznej gospodarki rynkowej pracodawcy nie zaspokajają usług socjalnych pracowników w takim stopniu, jak było to stosowane w planowanej gospodarce socjalistycznej, charakteryzującej się ograniczonym dostępem do podstawowych usług i świadczeń socjalnych. W społecznej gospodarce rynkowej miejsce usług o charakterze socjalnym, świadczonych na rzecz pracowników przez pracodawców, zajęła polityka płacowa, w szczególności zasada godziwego wynagradzania za wykonaną pracę, umożliwiającą powszechny dostęp do usług socjalnych na warunkach komercyjnych. Analizowana definicja polityki społecznej ma drugorzędne znaczenie z punktu widzenia opracowania poświęconego polityce społecznej jako dyscyplinie naukowej. Autor tej definicji traktuje bowiem politykę społeczną wyłącznie jako działalność praktyczną, a nie jako naukę o: 1) teoretycznych aspektach równości i sprawiedliwości społecznej w podziale dobra wspólnego; 2) obowiązku niwelowania nierówności społecznych, rozbudzaniu i zaspokajaniu potrzeb społecznych; 3) roli państwa jako głównego podmiotu polityki społecznej.

7. UMIEJĘTNOŚĆ ZARZĄDZANIA WARUNKAMI PRACY I BYTU

Polityka społeczna to nauka o sterowaniu procesami społecznymi (Sieńko, 1986). Powyższą konstatację można byłoby uznać za odkrywczą, gdyby jej autor zechciał nadać jej kształt naukowy, a następnie spróbował ją skonkretyzować. Procesy bowiem to regularnie powtarzające się zjawiska, pozostające z sobą w związku przyczynowym. W przypadku polityki społecznej powyższe stwierdzenie musi być rozumiane jako określenie używane dla oznaczenia celowych i świadomych działań ludzi na strukturę społeczną. Z powyższej próby zdefiniowania przedmiotu polityki społecznej nie sposób zatem wyprowadzić wniosków odnoszących się do teoretycznych aspektów polityki społecznej. Autor ma tego świadomość, ponieważ ogranicza się wyłącznie do przedstawienia celów praktycznych wynikających z lapidarnej definicji. Píše, że celem praktycznym polityki społecznej

jest „takie ułożenie warunków życia i pracy, w których każdy człowiek mógłby harmonijnie realizować swoje osobiste cele i znajdować motywację do pracy na rzecz społeczeństwa”. Jego zdaniem, ograniczenie zadań polityki socjalnej do dystrybucji świadczeń i dóbr ani nie umożliwia, ani nie służy osiągnięciu tego celu. Podzielałam zapatrywania autora w tej kwestii. Nie wiem jednak, w jakim znaczeniu autor stosuje termin „polityka socjalna”. Czy podziela koncepcję A. Rajkiewicza, że określeń „polityka społeczna” i „polityka socjalna” można używać zamiennie, czy też uważa, iż polityka socjalna ogranicza się do dystrybucji usług i świadczeń „społecznych”? Z jego dalszych wywodów wynika, że skłonny jest zaakceptować dwa różne zakresy pojęć: „polityka społeczna” i „polityka socjalna”. Szerszy w przypadku polityki społecznej oraz węższy – polityki socjalnej. Taką relację między wymienionymi dwoma rodzajami polityki publicznej prowadzonej z myślą o kształtowaniu struktury społecznej można zaakceptować. Autor jest zdania, iż usługi i świadczenia społeczne mogą stanowić rezultat polityki socjalnej. Reguły logiki wymagają używania jednorodnych określeń dla oznaczenia jednorodnych działań. Skoro polityka społeczna to nauka o sterowaniu procesami społecznymi, efekty tej działalności powinny również następować w sferach społecznych, a nie socjalnych. Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku polityki socjalnej, będącej jedną z polityk szczegółowych w ramach ogólnej (zbiorczej) polityki społecznej. Z tej przyczyny chyba nie powinno się twierdzić, że skutkami działalności prowadzonej w polityce socjalnej, polegającej na dystrybucji między potrzebujących usług i świadczeń, są usługi i świadczenia społeczne, a nie socjalne. Zdaniem autora, miejsce funkcji rozdzielczej dóbr i usług zajmuje „w szeroko pojętej polityce społecznej” inna cecha charakterystyczna. Jest nią „integratywny charakter tej polityki” (Sieńko, 1986). Powyższy charakter polityki społecznej, uznany za jej cechę charakterystyczną, wyraża się „w sterowaniu procesami społecznymi które zapewniają sprawne funkcjonowanie całych zbiorowości, przebiegów procesów gospodarczych oraz określa jasno miejsce i rolę jednostki w społeczności”. Według analizowanej definicji przedmiotu polityki społecznej procesy społeczne odgrywają ważną rolę w przekształcaniu struktury społecznej. Sterowane za pośrednictwem polityki społecznej procesy mają pełnić pewną funkcję wobec procesów gospodarczych. Autor nie wyjaśnia,

jaką rolę przypisuje polityce społecznej w relacji do polityki gospodarczej. Zacytowane sformułowanie prowadzi do niejednoznacznych wniosków. Może być interpretowane jako wskazówka, że polityka społeczna wywiera określony wpływ na procesy gospodarcze. Taki wniosek korespondowałby z uprzednio przytaczanymi nowoczesnymi zapatrywaniami, według których polityka społeczna i gospodarcza pozostają w symbiozie. Może nawet stanowić podstawę do twierdzenia o priorytetowej roli polityki społecznej nad polityką gospodarczą. Jednakże również może być wykorzystywany jako argument na rzecz hipotezy badawczej o wypełnianiu przez politykę społeczną jedynie pomocniczej funkcji wobec polityki gospodarczej. Tylko bowiem sprawne sterowanie procesami społecznymi przez politykę społeczną sprzyja przebiegowi procesów gospodarczych. Zatem znaczenie polityki społecznej jest bezpośrednio uzależnione od efektów ekonomicznych, jakie zostaną osiągnięte dzięki pomyślnemu przebiegowi procesów gospodarczych. Nieokreślone cele polityki społecznej wywierają ujemny wpływ na precyzowanie przedmiotu polityki społecznej jako nauki stosowanej oraz na konstruowanie przejrzystej definicji tej nauki stosowanej.

BIBLIOGRAFIA

- Auleytner, J. (2000). *Polityka społeczna. Teoria i organizacja*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Czajka, S. (1986). *Zarys polityki społecznej*. Warszawa: PWE.
- Danecki, J. (1984). O postępie społecznym i polityce społecznej. W: W. Anioł (red.), *Polityka społeczna. Wybór tekstów teoretycznych*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Polityki Społecznej UW.
- Dziewięcka-Bokun, L. (2000). *Systemowe determinanty polityki społecznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Dziewięcka-Bokun, L. i Mielecki, J. (1996). *Wybrane problemy polityki społecznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Firlit-Fesnak, G. i Szyłko-Skoczny, M. (2013). *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grzybowski, S.M. (1948). *Wstęp do polityki społecznej*. Kraków: Czytelnik.
- Rajkiewicz, A. (red.). (1973). Słowo wstępne. W: *Polityka społeczna*. Warszawa: PWE.
- Rajkiewicz, A. (red.). (1979). *Polityka społeczna*. Warszawa: PWE.

- Secomski, K. (1967). *Podstawy planowania perspektywicznego*. Warszawa: PWE.
- Sieńko, I. (1986). Polityka socjalna czy polityka społeczna? W: A. Piekara i J. Supińska (red.), *Polityka społeczna w okresie przemian*. Warszawa: PWE.
- Szczepański, J. (1981). *Konsumpcja a rozwój człowieka*. Warszawa: PWE.
- Szubert, W. (1979). Przedmiot, geneza i zakres socjalistycznej polityki społecznej. W: A. Rajkiewicz (red.), *Polityka społeczna*. Warszawa: PWN.